

แนวความคิดเรื่องกรรมในปรัชญาอินเดีย

ก. ทรรศนะเรื่องกรรมในปรัชญาพระเวทและอุปนิษัต

คัมภีร์พระเวทเป็นคัมภีร์เก่าแก่ที่สุดของอินเดีย หรือจะเรียกว่าเป็นคัมภีร์เก่าแก่ที่สุดของโลกก็ได้ สำหรับการเริ่มต้นของคัมภีร์พระเวทนี้พอจะกำหนดได้เมื่อประมาณ 2000 ปีก่อนคริสตศักราช¹ พระเวทส่วนใหญ่ประกอบด้วยบทสวด (มนตร์) เป็นบทสวดที่สรรเสริญเทพเจ้าประจำธรรมชาติ ซึ่งทำหน้าที่ควบคุมปรากฏการณ์ต่าง ๆ ของธรรมชาติ เช่น พระอัคนี (ไฟ) พระวายุ (ลม) พระวรุณ (ฝน) ฯลฯ เป็นต้น พระเวทมีอยู่ 4 คือ ฤคเวท ยชุรเวท สามเวท และอถรรพเวท ในสมัยพุทธกาลตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกของพระพุทธศาสนา เช่น ทีฆนิกาย เป็นต้น ปรากฏว่าดั้งเดิมมีพระเวทอยู่เพียง 3 เท่านั้น คือ ฤคเวท ยชุรเวท และสามเวท ส่วนพระเวทที่สี่ คือ อถรรพเวทนั้น เป็นส่วนเพิ่มเติมที่เกิดขึ้นหลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว

คัมภีร์พระเวทแต่ละพระเวทยังแบ่งออกเป็นอีก 4 ตอน คือ มนตร์ ปราหมณะ อารัถยกะ และอุปนิษัต แต่ละตอนของคัมภีร์พระเวทดังกล่าวนี้ไม่ได้เรียงเรียงขึ้นพร้อม ๆ กัน มนตร์เกิดขึ้นก่อน ต่อมาเป็นปราหมณะ แล้วต่อมาจึงเป็นอารัถยกะและอุปนิษัตตามลำดับ ในพระเวทตอนที่เป็นมนตร์ ปราหมณะและอารัถยกะนั้น มีแนวความคิดทางปรัชญาอยู่น้อยที่สุด แต่ถึงกระนั้นก็ทำให้พอมองเห็นความเป็นไปแห่งแนวความคิดทางปรัชญาที่ค่อย ๆ พัฒนามาโดยลำดับ จนกระทั่งถึงยุคอุปนิษัต แนวความคิดทางปรัชญาจึงปรากฏให้เห็นได้อย่างเด่นชัดที่สุด

¹Kenneth W. Morgan, The Religion of Hindus, p. 28.

ในบรรดาพระเวททั้งสิ้น ฤคเวทจัดว่าเก่าแก่ที่สุด และถือว่าเป็นหลักฐานที่สำคัญที่สุด โดยทั่วไปเชื่อกันว่าความคิดเบื้องต้นในเรื่องกรรมของปรัชญาอินเดีย มีเค้ามาจาก วรรณคดีเรื่องฤคในพระคัมภีร์ฤคเวทนี้เอง¹ ฤคตามตัวอักษรแปลว่าความเป็นระเบียบแห่งสรรพสิ่งในสากลจักรวาล หรืออีกนัยหนึ่งได้แก่ความเป็นระเบียบในธรรมชาติ จากเค้าเบื้องต้นเรื่องกรรมในฤคนี้เอง ที่กฎแห่งกรรมใดคอบ ๆ ก่อร่างสร้างรูปพัฒนาตัวเอง จนในที่สุดได้กลายรูปมาเป็นกฎแห่งกรรมสากล ซึ่งทุก ๆ ลัทธิในอินเดียได้ยอมรับและเห็นพ้องต้องกัน

ฤคเป็นกฎมูลฐานที่ครอบคลุมสากลจักรวาลอยู่ กฎแห่งฤคนี้เองที่ควบคุมให้ธรรมชาติมีระเบียบเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และในขณะเดียวกันก็ทำให้เกิดศูนย์กลางความยุติธรรม หรือให้เกิดระเบียบขึ้นในธรรมชาติด้วย เทพวรุณะเป็นเทพเจ้าผู้พิทักษ์กฎนี้² เทพเจ้าทั้งหลาย ตลอดจนมนุษย์และสิ่งที่มีชีวิตทั้งปวง มีหน้าที่จะต้องปฏิบัติตามให้สอดคล้องกันกับกฎนี้ กฎแห่งฤคเป็นทั้งกฎทางศีลธรรม กฎทางสังคม และในขณะเดียวกันก็เป็นกฎทางพิธีกรรมด้วย การบูชาผู้ที่จะให้ได้ผลสมความมุ่งหมาย จะต้องทำให้สอดคล้องถูกต้องและสมบูรณ์ตามกฎแห่งฤคที่วางไว้ทุกประการ ต่อมาเมื่อพิธีกรรมได้มีฐานะสำคัญขึ้น คำว่า "ฤค" ก็กลายเป็นไวพจน์ของคำว่า "ยัชชฎะ" ซึ่งแปลว่าพิธีบูชาผู้ไป³

การบูชาผู้ตามที่กล่าวไว้ในคัมภีร์พระเวทนั้น จัดได้ว่าเป็นแบบหนึ่งของกฎแห่งกรรม ในแง่ความมั่นคงจะไหลลตามทีบุคคลปรารถนาได้ทุกประการ เมื่อเขาผู้นั้นปฏิบัติตามเกณฑ์ที่วางไว้อย่างถูกต้อง ตามมติของพระเวทถ้าการบูชาผู้มีการกระทำที่ถูกต้องและสมบูรณ์แล้ว แม้เทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ปานใด ก็ไม่สามารถจะยับยั้งให้การบูชาผู้ไร้อผลไปได้เลย เพราะฉะนั้นในการบูชาผู้แต่ละครั้งจึงต้องกระทำกันด้วยความรอบคอบและระมัดระวัง เพราะหากว่ามี

¹ M. Hiriyanna, Outlines of Indian Philosophy, p. 38.

² Jadunath Sinha, A History of Indian Philosophy, Vol.1, p.3.

³ S. Radhakrishnan, History of Indian Philosophy, Vol.1, p.110.

ขอบพระองค์แม่เพียงเล็กน้อยในพิธีกรรมแล้วมันก็จะทำลายผลที่หวังจะได้จากการทำพิธีบูชาัญญูทั้งหมด ตัวอย่างเช่น วัตถุประสงค์ทำพิธีปลุกเสกอสุรแล้วใช้ให้ไปฆ่าพระอินทร์ซึ่งเป็นศัตรู แต่เนื่องจากบทสวดที่กล่าวในพิธีกรรมขาดไปคำหนึ่ง ผลก็กลับกลายเป็นตรงกันข้ามกับที่หวัง คือ อสุรถูกพระอินทร์ฆ่าในที่สุด¹

พร้อมกับการบูชาัญญูนี้ ก็มีความเชื่อเกี่ยวกับพหุเทวนิยมเกิดขึ้นควบคู่กันไปด้วย พิธีบูชาัญญูจึงมักจะกระทำแก่เทพเจ้าหลายองค์ คือ พระอัคนี พระสุริยะ พระวายุ พระवरुณ ฯลฯ เป็นต้น ทั้งนี้โดยทั่วไปเชื่อกันว่าเทพเจ้าเหล่านี้เป็นหลักแห่งปรากฏการณ์ต่าง ๆ ตามธรรมชาติ ที่พ้นจากวิสัยการควบคุมของมนุษย์ มนุษย์สามารถจะทำให้เทพเจ้าเหล่านี้พอใจได้ โดยเอาสิ่งของมีค่าไปบูชาในพิธีบูชาัญญู และเมื่อเทพเจ้าปิติยินดีแล้วก็หวังได้แน่นอนว่า เขาจะได้รับผลตอบแทนสมหวังทุกประการ

ในคัมภีร์พระเวทได้กล่าวถึงกระบวนการกระทำพิธีบูชาัญญู เอาไว้อย่างละเอียดและประณีต โดยทั่วไปเชื่อกันว่าหากกระทำการบูชาัญญูอย่างเหมาะสม ตรงตามกระบวนการดังกล่าวแล้ว ผลของการบูชาัญญูก็สามารถจะอำนวยสิ่งที่น่าปรารถนา แก่ผู้กระทำได้ทุกประการ ไม่ว่าจะผลดีหรือผลชั่ว ในแง่ศีลธรรมการบูชาัญญูที่กระทำตรงกับคำสอนของพระเวทนั้น จึงถือได้แน่นอนว่าเป็นกรรมดีที่จะต้องได้รับผลดีตอบแทน คือ ได้รับความสำเร็จสมความปรารถนา หรือได้ไปเกิดในสวรรค์หลังจากตายแล้ว

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าเทพเจ้าในพระเวทจะมีมากมาย แต่ก็มีเพียงเทพเจ้าองค์หนึ่งเท่านั้น ที่ได้รับการบูชาในพิธีบูชาัญญูแต่ละครั้ง ในพิธีกรรมเทพเจ้าเหล่านี้แต่ละองค์ก็จะได้รับการสรรเสริญยกย่องตามบทสวดว่า เป็นเทพเจ้าสูงสุด เป็นผู้สร้างจักรวาล และเป็นเทพเจ้าของเทพเจ้าอื่น ๆ ท่านศาสตราจารย์แมกซ์มิลเลอร์ได้เรียกลัทธิความเชื่อแบบนี้ว่าอติเทวนิยม² (Henotheism) ซึ่งหมายถึงลัทธิที่เชื่อถือว่า มีเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่เพียง

¹S. Dasgupta, History of Indian Philosophy, Vol.1, p.21.

²Sunthorn Na-Rangsi, The Buddhist Concepts of Karma and Rebirth, p. 9.

องค์เดียวในบรรดาเทพเจ้าเป็นจำนวนมาก อย่างไรก็ตาม จากอคติเทวนิยมนี้เมื่อพิจารณาคุณ
ให้ทองแท่งแล้ว ก็ให้เห็นแนวโน้มของเอกเทวนิยมค่อย ๆ เกิดขึ้นมา จากพหุนิยมของความเชื่อ
ในพระเวทนั่นเอง

ถ้าจะพูดให้กระชับขึ้นตามความหมายของคำว่ากรรมแล้ว การกระทำใด ๆ โดย
เจตนาแล้ว ก็ถือได้ว่าเป็นกรรมทั้งสิ้น พิธีบูชาัญญ์ทุกอย่างก็จะมีแรงเจตนานี้เป็นตัวผลักดัน
ความละเอียดซับซ้อนเกี่ยวกับพิธีกรรม ไคเจริยงอกงามขึ้นทีละน้อย ๆ นับตั้งแต่สมัยพระเวท
เป็นต้นมา ความเชื่อนี้ค่อย ๆ เข้มข้นขึ้น จนกระทั่งการกระทำต่าง ๆ มีความถูกต้อง และ
พิธีกรรมที่กระทำก็มีพลังอำนาจ จนให้ผลตามที่ปรารถนาได้ ในระยะพัฒนาการนี้ก็ยังมี การ
ยกย่องสรรเสริญเทพเจ้าเป็นบางองค์ แต่ความสำคัญของเทพเจ้าที่บูชาค่อย ๆ ถูกลดฐานะ
ลง โดยถือว่าเป็นเพียงอุปกรณ์ที่สำคัญมากบ้าง น้อยบ้าง อันจะทำให้พิธีกรรมต่าง ๆ เหล่านี้
สมบูรณ์

ในพระเวทถือว่าการบูชาัญญ์ทั้งหลายเป็นกรรมหรือกริยา และเป็นกฎที่ไม่อาจจะ
เปลี่ยนแปลงได้ พิธีกรรมเพื่อผลดีหรือผลเลว ไม่ว่าจะ เป็นศีลธรรมหรือไม่ศีลธรรมก็ตาม
เชื่อกันว่าจะต้องให้ผล¹ ฉะนั้นกฎของพิธีกรรมซึ่งก็คือ การบูชาัญญ์ที่จะขาดมิได้นี้เอง ที่น่า
จะเป็นแนวความคิดเบื้องต้นของกฎแห่งกรรม ที่แฝงอยู่ในทรรศนะ เรื่องฤตะซึ่งอยู่ในพระเวท
นั่นเอง

ตอนสุดท้ายของพระเวท คือ อุปนิษัตซึ่งเป็นส่วนที่เรียบเรียงขึ้นทีหลังสุด เป็นตอน
ที่มีเนื้อหาสาระทางปรัชญาอยู่อย่างเด่นชัด อุปนิษัตมีความสำคัญมากจนกระทั่งมีนักปรัชญาบาง
ท่านได้ให้ข้อคิดไว้ว่า คัมภีร์อุปนิษัตเป็นบ่อเกิดของปรัชญาอินเดียทุกสาขา ด้วยเหตุนี้เองผู้
วิจัยจึงแยกการศึกษาทรรศนะเรื่องกรรมในอุปนิษัต ออกต่างหากจากปรัชญาพระเวทข้างตน

¹ Dasgupta, op. cit., p. 22.

ศาสตราจารย์คัสคูปะ โคตังข้อสังเกตไว้ว่า ในส่วนสุดท้ายของพระเวทที่เรียกว่าอุปนิษัต หลักคำสอนเรื่องกรรมได้เกิดขึ้นอย่างมั่นคงแต่ก็มิได้มีการเน้นไว้¹ ในคัมภีร์อุปนิษัตกล่าวว่า บุคคลยอมเป็นไปตามกรรมที่เขากระทำหรือประพฤติ คนทำกรรมดีก็ได้รับผลดีตอบสนอง คนทำกรรมชั่วก็ได้รับผลชั่วตอบสนอง บุคคลจะเป็นคนดีหรือคนเลวก็ขึ้นอยู่กับ การกระทำ บุคคลทั้งหลายย่อมมีความปรารถนา เมื่อเขาปรารถนาเขาก็มีความตั้งใจ แล้ว เขาก็จะกระทำตามความตั้งใจนั้น ไม่ว่าเขาจะกระทำสิ่งใดก็ตาม เขาก็ยอมได้รับผลตอบสนอง ตามที่เขากระทำนั้น²

ในคัมภีร์อุปนิษัตมีอยู่หลายอุปนิษัตที่พูดถึงกฎแห่งกรรมและการเกิดใหม่ กฎแห่งกรรมในปรัชญาอุปนิษัตมีความหมายเป็น 2 นัย เช่นเดียวกับกฎแห่งกรรมสากลในปรัชญาอื่นเสียทั่วไป คือ หมายถึงกฎแห่งธรรมชาติหรือกฎแห่งเหตุและผลอย่างหนึ่ง กับกฎแห่งศีลธรรม อีกอย่างหนึ่ง

ในแง่ที่เป็นกฎแห่งธรรมชาติ กฎนี้ถือว่า ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นในธรรมชาติ จะต้องเป็นไปตามอำนาจของเหตุปัจจัย เมื่อเกิดขึ้นก็ต้องมีเหตุทำให้เกิด เมื่อดำรงอยู่ก็มีเหตุ ทำให้ดำรงอยู่ เมื่อเสื่อมคลายไปก็มีเหตุทำให้เสื่อมคลาย ไม่มีอะไรเกิดขึ้น ดำรงอยู่ หรือดับไปอย่างลอย ๆ โดยไม่มีเหตุหรือปราศจากเหตุ

ในแง่ที่เป็นกฎแห่งศีลธรรมนั้น หมายถึงกฎแห่งการกระทำของสิ่งที่มีชีวิต ให้แคบเข้ามาอีกก็คือ กฎที่เกี่ยวกับการกระทำของมนุษย์ หลักทั่วไปของกฎแห่งกรรมในฐานะที่เป็นกฎแห่งศีลธรรมมีว่า ทำดีย่อมได้รับผลดี ทำชั่วย่อมได้รับผลชั่ว การประกอบพิธีบูชาญัตถ์ถือว่าเป็นการประกอบกรรมดีหรือกุศลกรรมอย่างหนึ่งตามคำสอนของอุปนิษัต นอกจากนี้ที่ถือว่าเป็นกุศลกรรมก็เช่นการสร้างหรือทำสิ่งที่เป็นสาธารณะประโยชน์ งานสังคมสงเคราะห์ การบริจาคทานหรือช่วยเหลือผู้อื่น กุศลกรรมเหล่านี้เป็นกุศลกรรมชั้นธรรมดา ๆ ส่วนการบำเพ็ญตบะแบบนักบวชเพื่อบรรลุโมกษะจึงเป็นกุศลกรรมชั้นอุกฤษหรือชั้นสูงสุด

¹ Ibid., p. 72.

² Br. Up., p. 72.

หลักคำสอนเรื่องกรรมในปรัชญาอุปนิษิต มีความสัมพันธ์อยู่กับหลักเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด หลักคำสอนเรื่องกรรมในอุปนิษิตกล่าวว่าพลังที่มองไม่เห็นของการกระทำมันต้องใช้เวลาในการที่จะให้ผลแก่ผู้กระทำ การกระทำที่เร็วมากหรือดีเป็นพิเศษอาจจะให้ผลได้ในชีวิตนี้ ท่านสังกรจารย์ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า การที่จะถือว่าการกระทำที่จะให้ผลในชาติเดียวกันมันไม่มีทางเป็นไปได้ เพราะการกระทำเหล่านั้นยังไม่แรงพอมันก็จะให้ผลในชาติต่อไป ¹

ปรัชญาอุปนิษิตเชื่อในภพหน้าหรือการเกิดใหม่ เมื่อร่างกายนี้แตกดับหรือตายไปชีวาत्मันก็จะเคลื่อนออกจากร่างเก่า แล้วไปอาศัยอยู่ในร่างใหม่ เหมือนคนเปลี่ยนเสื้อผ้าชุดเก่าแล้วสวมใส่ชุดใหม่ แต่ร่างใหม่ที่มีมันจะไปอาศัยอยู่นี่จะดีหรือไม่ดีเพียงใด ก็ขึ้นอยู่กับกรรมดีหรือกรรมชั่วที่ตัวเขาได้เคยกระทำไว้ ² พุทธทาร์ณยกอุปนิษิตกล่าวว่า อวัยวะทุกอย่างติดไปกับชีวาत्मันที่ไปอาศัยอยู่ในร่างใหม่ ผลแห่งการศึกษาหรือการเรียนรู้อะไรและผลแห่งการกระทำ ย่อมติดตามไปกับชีวาत्मันเช่นกัน ³

ในคัมภีร์อุปนิษิตได้แสดงผลของกรรมที่บุคคลจะต้องได้รับหลังจากเขาได้ตายไปแล้ว ตามการกำหนดของกรรมที่เขาได้กระทำไว้แล้วในชาตินี้ ทางหนึ่งเรียกว่าเทวยาน อีกทางหนึ่งเรียกว่าปีตถุยาน ⁴ บุคคลที่ปฏิบัติตนไปตามแนวทางแห่งการรู้อัจฉ หลังจากตายไปแล้วเขาก็จะดำเนินไปตามทางเทวคา ในฉานโถยกอุปนิษิตได้กล่าวว่า มีทางแห่งการไปเกิดใหม่ของชีวาत्मันอยู่ 2 ทาง คือ ทางสว่างหรือทางแห่งเทพ (เทวยาน) กับทางมืดหรือทางแห่งปีศาจ (ปีตถุยาน) ผู้ที่บำเพ็ญตะบะหรือสมณะธรรมเพื่อความรู้อัจฉในพรหมนั้น ตายแล้วชีวาत्मันก็จะดำเนินไปตามทางแห่งเทพ ซึ่งเป็นทางอันเกษม โดยผ่านอากาศ พระอาทิตย์

¹ Sunthorn Na-Rangsi, op.cit., p.10.

² Ibid., p.2.

³ Br. Up., IV 4.5.

⁴ Chān. Up. 10. 1-6.

พระจันทร์¹ แล้วเข้าสู่โลกแห่งความเป็นเอกภาพกับพรหมัน² ไม่ต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดอีก³ ส่วนผู้บำเพ็ญกุศลกรรมชั้นสามัญ เช่นการบูชาัญญและการกระทำหน้าที่เป็นกุศล มีการบำเพ็ญสาธารณะประโยชน์และการให้ทาน ตายแล้วชีวิตมันจะดำเนินไปตามทางแห่งความมืดหรือทางแห่งวันที่เรียกว่าปีตถุยาน ไปอยู่ในโลกแห่งบิครจักร์ระยะเวลาหนึ่ง เมื่อครบกำหนดแล้วก็จะกลับมาเกิดในโลกมนุษย์อีก โดยกลับมาตามทางเดิมลงมาถึงสถิตย์อยู่ในพีชพันธ์ัญญาหาร เมื่อมนุษย์บริโภคพีชพันธ์ัญญาหารนั้นเข้าไป ก็เข้าไปถือกำเนิดในร่างกายของมนุษย์⁴ สำหรับผู้ทำกรรมดีไว้ก็จะไปเกิดในที่ดี เช่นเกิดเป็นพราหมณ์ กษัตริย์ แพศย์⁵ ส่วนผู้ที่ทำกรรมชั่วไว้มาก เช่น ไม่ทำพีชัญญาญ ตายไปแล้วก็จะไปสู่ยมโลก เสวยความทุกข์ตามควรแก่กรรมของตน เมื่อพ้นจากยมโลกแล้วหากมาเกิดเป็นมนุษย์ ก็จะเกิดในตระกูลต่ำ เช่นตระกูลศูทร จัณฑาล หรือไม่ก็เกิดเป็นสัตว์ เช่น เป็นสุนัข หมู แมว แพะ แกะ และแมลงต่าง ๆ ฯลฯ เป็นต้น⁶ ดังที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดนี้คือทรรศนะของอุปนิษัต ที่เกี่ยวกับกฎแห่งกรรมและการเกิดใหม่ ซึ่งแตกต่างกับทรรศนะของศาสนา เช่นและพระพุทธศาสนาที่จะกล่าวถึงต่อไป

ลัทธิกรรมในอุปนิษัตที่เราอาจจะวิเคราะห์ห่ออกได้เป็น 3 ประเด็น คือ (1) กรรมที่ชั้นสูงสุดที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้นและไครวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพรหมัน (2) กรรมที่ชั้นสามัญที่จะนำไปสู่โลกแห่งบิครจักร์ที่มีความสุขและทำให้ได้รับกำเนิดที่ดีในโลกนี้ (3) กรรมชั่วที่

¹ Ibid., 10. 1-2.

² Loc. cit.

³ Br.Up., VI 2.15.

⁴ Chān.Up. V 10. 3-6; Br.Up. IV 2.16.

⁵ Chān.Up. V 10.7.

⁶ Br.Up. VI 2.16; Chān.Up. V 10.7.

จะนำไปสู่อาณาจักรพระยมและให้ผลในการเกิดที่ไม่ดีในโลกนี้ ในอุปนิษัทหลักคำสอนเกี่ยวกับการเวียนว่ายตายเกิด แม้จะได้พัฒนาขึ้นจนถึงขั้นสมบูรณ์และมีความเกี่ยวข้องกับกฎแห่งกรรมอย่างใกล้ชิด แต่คำสอนเรื่องกรรมในอุปนิษัท ก็มีได้ทำให้ระบบการบูชาผู้ของตนเปลี่ยนแปลงระบบการบูชาผู้ในพระเวทย์ไปเลย การบูชาผู้ก็ยังคงยึดถือกันต่อมาเพื่อให้ได้รับผลตามที่ตนปรารถนา

ลัทธิการเวียนว่ายตายเกิดของอุปนิษัทถือว่า อาตมมันจะท่องเที่ยวไปจากชาติหนึ่งสู่อีกชาติหนึ่ง อาตมมันนี้เป็นสิ่งนิรันดร์ที่ทำลายมิได้ เป็นสิ่งที่ไม่สลายไปพร้อมกับร่างกายเมื่อตาย มันจะท่องเที่ยวจากกายหนึ่งไปสู่อีกกายหนึ่ง เหมือนบุคคลที่เปลี่ยนเสื้อผ้าจากชุดหนึ่งไปสู่อีกชุดหนึ่ง ซึ่งแม้เสื้อผ้าจะแตกต่างกันแต่คนก็เป็นคนเดียวกัน ตามมติของอุปนิษัทสิ่งที่จะทำให้อาตมมันเกิดใหม่มิใช่กรรมแต่เป็นความปรารถนาหรือตัณหา กรรมเป็นเพียงตัวเชื่อมโยงระหว่างความปรารถนา (ตัณหา) กับการเกิดใหม่เท่านั้น ฉะนั้นพจนทาร์ณยะจึงกล่าวว่า เมื่อบุคคลมีตัณหาเขาก็มีเจตจำนง (เจตนา) เมื่อมีเจตจำนง เขาก็ยอมทำตามเจตจำนงนั้น และเมื่อเขากระทำสิ่งใดลงไปเขาก็จะได้รับผลตอบสนองจากการกระทำสิ่งนั้น¹ ฉะนั้นรากเหง้าของการเกิดก็คือ ตัณหาหรือความปรารถนาของอาตมมัน และผลที่เกิดขึ้นตามมาก็คจะเป็นผลของอาตมมัน ซึ่งสืบเนื่องมาจากเจตจำนงและการกระทำ โลกนี้ถือว่าเป็นสถานที่ทำกรรมของอาตมมัน ส่วนโลกอื่นถือว่าเป็นสถานที่ซึ่งบุคคลจะเก็บเกี่ยวผลของกรรม เมื่อผลของกรรมในอดีตหมดสิ้นแล้ว อาตมมันซึ่งยังมีเจตจำนงและความทะยานอยากอยู่ ก็จะกลับมาสู่โลกนี้เพื่อทำกรรมต่อไปอีก อาตมมันจะบรรลุมุक्तिคือความหลุดพ้นได้ก็ต่อเมื่อมันได้กำจัดกามออกไปจนหมดสิ้นและรู้อย่างแจ่มแจ้งว่ามันเป็นเอกภาพกับพรหมัน

จากข้อความข้างต้นนี้เราจะเห็นได้ว่า ทรรศนะเรื่องกรรมนี้มีความเก่าแก่เท่า ๆ กับปรัชญาอินเดียน คือปรัชญาอินเดียนเริ่มตนเมื่อใด ทรรศนะเรื่องกรรมก็เก่าเพียงนั้น ดังจะเห็นได้ว่า เราสามารถสืบค้นร่องรอยลึกเข้าไปจนถึงทรรศนะเกี่ยวกับฤตะในฤคเวทได้ ใน

¹ Br.Up. IV 4.5.

บทสวดของพระเวทโคกกล่าวถึงกระบวนการทำพิธีบูชาัญญวไวย่างละเอียดและปราณีต โดยทั่วไปเชื่อกันว่าการบูชาัญญวนั้น หากได้มีการกระทำอย่างถูกต้องเหมาะสม ก็สามารถจะอำนวยผลที่น่าพึงปรารถนาให้แก่ผู้กระทำ

ในยุคพระเวทโดยทั่วไปเชื่อกันว่าการบูชาัญญวนั้น เกือบจะเป็นหน้าที่และเรียกได้ว่าเป็นกรรมและกริยา ครั้นถึงยุคอุปนิษัทก็ยืนยันถึงความสมบูรณ์ของการกระทำพิธีบูชาัญญวว่าได้รับการสนับสนุนมาจากพระเวท คือมีพระเวทเป็นหลักประกัน และพร้อมกันนั้นอุปนิษัทก็ได้สร้างหลักคำสอนเรื่องกรรมเอาไว้ จนมันกลายเป็นหลักเกี่ยวกับเรื่องควรปฏิบัติทางศีลธรรมไป ส่วนในพระพุทธศาสนาทุกแห่งเหตุผลที่ไม่มีใครเปลี่ยนแปลงได้ที่เรียกว่ากฎแห่งกรรมนี้ ได้พัฒนาขึ้นมาจนมีความสมบูรณ์และเป็นหลักพื้นฐานแห่งพุทธจริยศาสตร์ไป เพราะฉะนั้นเมื่อพิจารณาแง่ของประวัติความเป็นมาแล้ว เรื่องกรรมและผลของกรรมนี้จึงเป็นเรื่องที่เกิดก่อนสมัยพุทธกาลอย่างแน่นอน แต่วาทกรรมของพระพุทธศาสนา จะมีความแตกต่างจากวาทกรรมเรื่องกรรมในคัมภีร์พระเวทและอุปนิษัทด้วยประการใดนั้น เราจะได้อภิปรายกันต่อไป

จ. วาทกรรมเรื่องกรรมในปรัชญาเซน

เซนหรือไฉนะเป็นศาสนาหนึ่งของอินเดียที่มีอยู่ก่อนพุทธศาสนา ศาสนานี้เกิดเมื่อไรไม่มีหลักฐานปรากฏชัด ตามประวัติกล่าววาศาสนาเซนมีศาสดาสืบต่อกันมา 24 องค์ ตำแหน่งศาสดาเรียกว่าคิรฉังกร ศาสดาองค์แรกมีนามว่าอุษภเทพ และที่ปรากฏชื่ออีกองค์หนึ่งก็คือ องค์ที่ 23 มีนามว่า ปารศวนาถมีชีวิตอยู่ในราว 300 ปีก่อนพุทธสมัย คิรฉังกรองค์ที่ 24 ซึ่งเป็นองค์สุดท้ายก็อมหาวีระ ท่านมีนามเดิมว่าวรมานะ ในปกรณ์บาลีของพระพุทธศาสนาเรียกว่านิครนฺธนาภบุตร (นิคณฺธนาภบุตร) เป็นผู้ร่วมสมัยกับพระพุทธองค์ แต่มีอายุแก่กว่า ลัทธิธรรมของศาสนาเซนตามที่ปรากฏอยู่ในเวลานี้ เป็นประมวลคำสอนของท่านมหาวีระ ผู้เป็นศาสดาองค์สุดท้ายของศาสนาเซน

โดยสภาพอันแท้จริงแล้วไฉนะหรือเซนเป็นศาสนา แต่เนื่องจากศาสนาและปรัชญาของตะวันออก ไม่สามารถจะแยกออกจากกันให้เด็ดขาดได้ ลัทธิธรรมของเซนจึงได้รับการศึกษาในฐานะที่เป็นปรัชญาด้วย คำว่าไฉนะ เป็นชื่อเรียกของลัทธินี้ตามสำเนียงสันสกฤต มี

รากฐานมาจากคำว่า "จีนะ" ซึ่งแปลว่าผู้พิชิต ไซ้หมายถึงบุคคลผู้พิชิตกิเลสตัณหาได้อย่างสิ้นเชิงแล้ว เป็นที่ไซ้กับบุคคลที่หลุดพ้นแล้วโดยพิชิตกิเลสตัณหาและกรรมทั้งปวงได้อย่างเด็ดขาด ในเมืองไทยเรารูจักและคุ้นเคยกับคำว่า "เซน" มากกว่า "ไชนะ" เพราะฉะนั้นในการพูดถึงปรัชญาของระบบนี้ จะใช้คำว่า "เซน" เป็นชื่อของระบบตลอดไป ในปัจจุบันนี้ศาสนาเซนยังมีคำสอนคำวางคงอยู่ และยังเป็นศาสนาที่ไม่หายไปจากประเทศต้นกำเนิดคืออินเดียเลย

ในคัมภีร์บาลีไตรปิฎกของพระพุทธศาสนากล่าวว่า ในบรรดาครูเจ้าลัทธิทั้งหลายที่อยู่ร่วมสมัยกับพระพุทธองค์ ชื่อของนิครนถ์และสาวกของนิครนถ์เป็นที่คุ้นเคยกับนักศึกษาคัมภีร์บาลีมากกว่าอื่น ๆ ในสามัญญผลสูตรของพระพุทธศาสนา มีเนื้อความกล่าวถึงนิครนถ์ไว้ตอนหนึ่งว่า วันหนึ่งพระเจ้าอชาตศัตรูได้เข้ามาเฝ้าพระพุทธองค์แล้วทูลว่า ในกาลครั้งหนึ่งพระองค์ได้เคยเสด็จไปเยี่ยมนิครนถนาฎบุตร แล้วถามถึงผลของสมณะปฏิบัติในโลกนี้ แต่แทนที่นิครนถนาฎบุตรจะให้คำตอบตรงกับปัญหา ก็กลับตอบแสดงถึงการสำรวม 4 อย่างของนิครนถ์ คือ จตุยวาสังวรแทน ก็เหมือนกับการถามถึงนก แต่ไปตอบเป็นไม้ หรือถามถึงไม้ แต่ไปตอบเป็นนกนั่นเอง อย่างไรก็ตาม เมื่อพระเจ้าอชาตศัตรูได้ใคร่ครวญถึงว่าบุคคลเพียงพระองค์ไม่ควรจะทำความลำบาก ให้แก่สมณะที่อาศัยอยู่ในราชอาณาจักรแล้ว พระองค์จึงเสด็จกลับมาโดยไม่ได้ปฏิเสธ หรือรับรองพระสนะของนิครนถนาฎบุตรแต่อย่างใด การสำรวม 4 อย่างที่เรียกจตุยวาสังวรของลัทธิเซนปรากฏตามที่นิครนถนาฎบุตรได้ทูลถวายพระเจ้าอชาตศัตรูว่า

ดูกอนมหาบพิตร นิครนถ์ในโลกนี้เป็นผู้สังวรแล้วควยสังวร 4 ประการ เป็นโจน คุกรมหาบพิตร เป็นผู้หนำทั้งปวง 1 เป็นผู้ประกอบควยนำทั้งปวง 1 เป็นผู้กำจัดควยนำทั้งปวง 1 เป็นผู้ประพรมควยนำทั้งปวง 1 นิครนถ์เป็นผู้สังวรแล้วควยสังวร 4 ประการ อย่างนี้แล มหาบพิตร เพราะเหตุที่นิครนถ์เป็นผู้สังวรแล้วควยสังวร 4 ประการอย่างนี้ บัณฑิตจึงเรียกว่า เป็นผู้มิตนถึงที่สุดแล้ว มีตนสำรวมแล้ว มีตนคั่งมันแล้ว ดังนี้ 1

¹ สามัญญผลสูตร, ที.สี., 9/98/64.

ลัทธิของนิครนถ์ตามที่คัดจากสามัญญผลสูตรในพระบาลีไตรปิฎกนี้ พระพุทธโฆษา-
จารย์ได้นำมากล่าวอธิบายไว้ในสมุ้งควลีลาสินีอรรถกถาที่ฉนิทาย ดังมีอรรถาธิบายดังต่อไปนี้
คือ

ที่ว่าเป็นผู้หามาทั้งปวงนั้น แปลว่านำเข้้นทุกอย่างลัทธินี้ห้ามแต่ต้อง หรือ
ห้ามให้นำเข้้นทั้งหมด เพราะนิครนถ์นาฏบุตรสำคัญมันหมายความว่า นำเข้้นเป็นสัตว์
ที่มีชีวิตจึงไม่ควรวินำเข้้น ฉะนั้นเหล่านักนฤทท์ทั้งหลาย จึงไขนารู้อุณในการ
คิมหรือชำระล้างใด ๆ ที่ว่าเป็นผู้ประกอบควยนำทั้งปวงนั้น แปลว่าห้ามบาป
(ล้างบาป) ทั้งปวง ซึ่งหมายความว่าประกอบควยปลาปาวรรณคือเครื่องกางกัน
บาปไว้ ที่ว่ากำจัดนำทั้งปวงนั้นแปลว่ากำจัดบาปควยการห้ามบาปทุกอย่าง และ
ที่ว่าเป็นผู้ประพรมควยนำทั้งปวง ก็หมายความว่า เป็นผู้ที่ถูกประพรม หรือยอมถูก
ของควยปลาปาวรรณคือเครื่องกันบาปทั้งหมด ¹

ข้อความในสามัญญผลสูตรนี้ มีคำสอนของนิครนถ์อยู่เพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น มีคำ
สอนทั้งหมดของนิครนถ์เลย พุทธศาสนาเรียกนิครนถ์อีกอย่างหนึ่งว่า กิริยวาทีนหรือกรรม
วาทีน ซึ่งเป็นลัทธิที่เชื่อในเรื่องกรรมเช่นกัน แต่อย่างไรก็ตาม ทรศนะในเรื่องกรรม
ของนิครนถ์ ก็แตกต่างจากพระพุทธศาสนาอย่างเห็นได้ชัด ในอุปาลิวาทสูตรมัชฌิมนิกายของ
พระบาลีไตรปิฎก ² ปรากฏว่าไดกล่าวดึงหลักคำสอนเรื่องกรรมของนิครนถ์ไว้มากพอสมควร
คำว่ากรรมหรือการกระทำนั้น นิครนถ์มิได้ใช้เหมือนกับที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ แต่กลับไปใช้
คำว่า "ทัณฑะ" แทน คำว่า "กรรม" นั้นพระพุทธเจ้าทรงหมายถึงการกระทำเพียงอย่าง
เดียว มิได้หมายความว่าเกี่ยวกับความดีและความชั่วควยเลย นั่นคือพระพุทธองค์ทรงถือว่า
กรรมมีความหมายเป็นกลาง ๆ คือไม่ดีหรือไม่ชั่ว แต่เมื่อนำไปรวมกับคำว่ากุศลและอกุศล
เข้า กรรมจึงมีความหมายเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วไป คำว่า "ทัณฑะ" ของนิครนถ์ มันมี
ความหมายตายตัวคือหมายถึงการเบียดเบียน หรือการกระทำใด ๆ ที่มีลักษณะประทุษร้าย
ต่อตนเองและผู้อื่น ³ ทั้งนี้เมื่อพิจารณาบอเกิดหรือช่องทางให้ทำกรรมแล้ว นิครนถ์ก็แบ่ง

¹ ทอง หงส์ศคารมภ, สมุ้งควลีลาสินี (แปล), เล่ม 1, หน้า 216-217.

² อุปาลิวาทสูตร, ม.ม., 13/63/52-53.

³ Sunthorn Na-Rangsi, op.cit., p. 28.

พันธุะออกเป็น 3 ทาง คือ 1. กายพันธุะ คือการกระทำทางกายใด ๆ ที่มีลักษณะประทุษร้ายผู้อื่น 2. วจีพันธุะหมายถึงการกระทำทั้งหลายที่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนผู้อื่นทางวาจา และ 3. มโนพันธุะ คือการกระทำทั้งหลายที่เป็นการประทุษร้ายทางใจ

ตามทรรศนะของนิครนถ์แล้วกายพันธุะหมายถึงการกระทำชั่ว ซึ่งเป็นกรรมหนักมากกว่าการกระทำชั่วทางวาจาและใจ เพราะฉะนั้นทรรศนะเรื่องกรรมของนิครนถ์ในแง่นี้จึงตรงกันข้ามกับพระพุทธศาสนาโดยสิ้นเชิง ทั้งนี้เพราะพระพุทธศาสนาถือว่ามโนกรรมหรือกรรมทางจิต มีความสำคัญมากกว่าการกระทำหรือกรรมทางกายและวาจา¹ ซึ่งประเด็นนี้เองที่เป็นข้อขัดแย้งระหว่างคำสอนของนิครนถ์กับพระพุทธเจ้า ในเรื่องกรรมที่เราจะได้อภิปรายกันต่อไป

ในจุฬทุกขฉัตตสูตร² มัชฌิมนิกายปรากฏว่านิครนถ์ได้สอนสาวก ให้กำจัดการกระทำชั่วทั้งหมดซึ่งได้เคยกระทำไว้แล้วในอดีตโดยการประพฤติดบะ หลักคำสอนของนิครนถ์ตามพระสูตรมีดังนี้ คือ

ดูก่อนนิครนถ์ทั้งหลายผู้เจริญ บุปการกรรมที่พวกท่านทำแล้วในกาลก่อนมีอยู่ พวกท่านจงสลัดบาปกรรมนั้นเสีย ควบปฏิบัติอันประกอบด้วยการกระทำอันทำโดยยาก อันลำบากนี้ ขอให้ท่านสำรวจกายวาจา ใจ ในบัดนี้ นั่น เป็นการไม่กระทำบาปกรรมต่อไป ทั้งนี้เพราะหมดกรรมเก่าด้วยกบะ เพราะไม่ทำกรรมใหม่ ความไม่ถูกบังคับต่อไปจึงมี เพราะไม่ถูกบังคับต่อไปความสิ้นกรรมจึงมี เพราะสิ้นเวทนาจึงมี เพราะสิ้นเวทนา จึงเป็นอันพวกท่านสลัดทุกข์ได้ทั้งหมด³

¹ อุปาลิวาสสูตร, ม.ม., 13/64/53-54.

² จุฬทุกขฉัตตสูตร, ม.ม., 12/219/147-148.

³ เรื่องเดียวกัน, 12/219/147-148.

นิครนถ์ถือว่า โมกษะหมายถึงการสิ้นกรรมเก่า และในขณะที่เดียวกันก็ไม่ได้สะสมกรรมใหม่ กรรมของนิครนถ์เป็นเหตุแห่งพันธะ เมื่อกรรมหมดไปบุคคลก็บรรลุโมกษะได้ การสิ้นกรรมอย่างสิ้นเชิงจะเป็นไปได้ก็โดยการบำเพ็ญตบะ เช่น ปฏิบัติตามปณิธานที่ตั้งไว้ว่าจะรักษาอริยาบถอย่างเดียว หรือ ทรมาณกายโดยการปฏิบัติตามปณิธานอื่น ๆ การบำเพ็ญตบะนี้จะต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัดถ้านิครนถ์ผู้นั้นปรารถนาจะบรรลุโมกษะ

ความแตกต่างระหว่างพระพุทธศาสนากับเซนเกี่ยวกับเรื่องโมกษะนี้ สมควรที่จะบันทึกไว้ด้วยในที่นี้ก็คือ ตามมคิของพระพุทธศาสนานั้นถือว่า ความทุกข์จะสิ้นสุดลงเมื่อตัณหาได้ถูกกำจัดไปหมดสิ้นแล้ว และด้วยการกำจัดตัณหาให้หมดไปแล้วนั้นเอง บุคคลก็จะหลุดพ้นไปไ้ ส่วนมคิของนิครนถ์ถือว่าไม่ใช่ตัณหาที่จะต้องกำจัดให้หมดไป แต่เป็นกรรมทางหากที่จะต้องกำจัดให้หมดไป เมื่อกรรมหมดสิ้นไปแล้วความหลุดพ้นก็จึงเป็นไปไ้ ดังที่กล่าวมาแล้วนี้คือทรรศนะที่ขัดแย้งกันของพระพุทธศาสนากับศาสนาเซน

ทรรศนะของเซนหรือนิครนถ์นั้นเชื่อในความเที่ยงของชีวะะ ชีวะะทั้งหลายนี้จะต้องเวียนว่ายตายเกิดตามกรรมเสมอ トラบเท่าที่กรรมยังไม่หมดไป การหมดสิ้นของกรรมนั้นจะเป็นไปไ้ไ้ ก็ด้วยการบำเพ็ญหรือประพฤติดบะแล้วชีวะะก็จะหลุดพ้น เมื่อตายไปชีวะะก็จะไปดำรงคงอยู่อย่าง เป็นสุขตลอดกาลบนยอดของจักรวาล เป็นชีวะะที่พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด และจะไม่กลับมาเกิดในโลกนี้อีก

ค. ทรรศนะของพระพุทธศาสนาที่มีต่อระบบในจารีต

พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นในประวัติความคิดของอินเดียในฐานะที่เป็นลัทธิใหม่หรือเป็นศาสนาใหม่ และเป็นการตีความหมายในความเชื่อกับการปฏิบัติของตนตามแนวใหม่ ในหนังสือชื่อคุณลักษณะพิเศษของพระพุทธศาสนา ท่านศาสตราจารย์สุชีพ ปุญญานุภาพ ได้แบ่งหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาออกเป็น 3 ลักษณะ¹ คือ 1. ทรงสอนโดยการปฏิบัติ ซึ่งเป็นการ "เปลี่ยน" หลักคำสอนดั้งเดิมของศาสนาพื้นเมืองอย่างกลับหน้ามือเป็นหลังมือ 2. ทรงสั่งสอนโดยการปฏิรูป ซึ่งเป็นการสอนโดยวิธี "คัดแปลง" ของเก่าที่ยังไม่ศิ้ให้ดีขึ้น

¹ สุชีพ ปุญญานุภาพ, คุณลักษณะพิเศษของพระพุทธศาสนา, หน้า 24-29.

หรือของเก่ามีความหมายอย่างหนึ่ง แต่นำมาแปลความหมายเสียใหม่เพื่อให้ตรงกับหลัก เหตุผลยิ่งขึ้น และ 3. ทรงสั่งสอนโดยตั้งหลักขึ้นใหม่ ซึ่งเป็นหลักที่ยังไม่มีสอนในที่อื่น แต่ก็เป็นไปตามหลักสัจธรรมที่ทรงค้นพบ

ในคำสอนที่เป็นหลักปฏิวัตินั้น พระพุทธเจ้าทรงเปลี่ยนแปลงคำสอนทั้งหมด หรือเปลี่ยนแปลงโดยสิ้นเชิง เกี่ยวกับความเชื่อและการปฏิบัติตามจารีตที่ถือตาม ๆ กันมา คำสอนแบบนี้พระพุทธเจ้าทรงนำมาใช้เมื่อไม่มีทางเลือกอื่น ๆ ตัวอย่างเช่น คำสอนเรื่องอาตมมัน ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธและทรงสอนลัทธิอนาตมมันแทน การทรมานตัวเองที่เรียกว่าอศติกมถานุโยค ซึ่งเป็นการปฏิบัติที่นิยมกันว่าเป็นทางที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้นได้ในสมัยนั้น พระพุทธองค์ทรงทำหนิแล้วทรงสอนทางสายกลางที่เรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทาแทน นี่เป็นตัวอย่างของลักษณะการปฏิวัติความเชื่อ และการปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าทรงสอน

เกี่ยวกับคำสอนในแง่ปฏิรูป พระพุทธเจ้าจะทรงเปลี่ยนแปลงเป็นบางส่วน เกี่ยวกับความเชื่อที่ดีที่ยอมรับกันทั่ว ๆ ไป โดยการประยุกต์วิธีการคิดหาเหตุผล หรือโดยการใช้ความหมายใหม่ ในคัมภีร์บาลีพระไตรปิฎกเราจะพบคำที่ทรงนำมาใช้บ่อย ๆ ว่าเป็นคำที่ใช้กันมาแต่ดั้งเดิมแล้วพระพุทธเจ้าทรงตีความหมายเสียใหม่ ตัวอย่างเช่น ตามทศณะของพราหมณ์ถือว่าบุคคลจะเป็นพราหมณ์ ในเมื่อเกิดจากพ่อแม่ที่เป็นพราหมณ์และอยู่ในวรรณะพราหมณ์เท่านั้น พระพุทธเจ้าจะไม่ทรงปฏิเสธว่ามีพราหมณ์อยู่ในโลก แต่จะปฏิรูปโดยชี้ว่าตามทศณะของพระองค์แล้วบุคคลจะเรียกว่าพราหมณ์ได้นั้น ก็เป็นเพราะกรรมของเขาหาใช่ชาติกำเนิดแต่อย่างใดไม่¹

ในสมัยพุทธกาลถือว่าพิธีบูชายัญ เป็นการปฏิบัติของลัทธิในจารีตที่กำลังแพร่หลายอยู่โดยทั่วไป เมื่อมีผู้มาถามความเห็นเกี่ยวกับการปฏิบัติเช่นนี้ พระพุทธเจ้าก็ทรงตอบว่า

¹ วาเสฏฐสูตร, ม.ม., 13/704/523; ดูเพิ่มเติม อง.สตตก., 23/83/

พระองค์มิได้ตำหนิการบูชาญูเช่นนั้นไปเสียทุกอย่าง และก็ไม่ได้ทรงยอมรับไปเสียทั้งหมดด้วย¹ ทรงปฏิเสธการบูชาญูที่จะต้องมีการฆ่าสัตว์ แต่ทรงยกของการบูชาญูซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับ การชุ้ชอกด้วยโลหิต ทรงสอนคนให้ทำการบูชาญูด้วยการไม่เบียดเบียนผู้ใด เช่น การให้ทาน การรักษาศีล 5 ฯลฯ เป็นต้น ในกฎตันตสูตรแห่งที่พินิกาย พระพุทธเจ้าได้ตรัสอธิบายแก่ พราหมณ์ชื่อภุฏทันตะถึงวิธีบูชาญูของพระพุทธศาสนา จากชั้นต่ำสุดถึงชั้นสูงสุดโดยไม่ข้องแวะ กับชีวิตสัตว์เลยแม้แต่น้อย² เกี่ยวกับการบูชาญูที่ใช้ชีวิตสัตว์เป็นเครื่องบูชา นั้น พระพุทธเจ้า ได้ทรงชี้ให้เห็นถึงความคิดที่ผิดที่บุคคลกระทำเช่นนั้น มีความว่า "ดูก่อนพราหมณ์ผู้เจริญ การบูชาญูเช่นนั้น บุคคลนั้นได้กระทำตรงกันข้ามกับความปรารถนาของเขา เขาคิดว่าเขา ทำดีแต่เขากลับทำชั่ว เขาคิดว่าเขาได้ก้าวเขาสู่ทางที่จะนำไปสู่สวรรค์แต่เขา กลับตกลงสู่ทางที่จะนำไปสู่นรก"³

ท่านศาสตราจารย์สุชีพ ปุญญานภาพชี้ว่า การที่พระพุทธเจ้าทรงเอาคำสอนลัทธิ อหิงสา เขามาใช้แทนคำสอนในจารีตที่โหดร้ายกับบูชาญูนั้น คำสอนประเด็นนี้เองที่ควรจะเป็น คำสอนในแง่ปฏิบัติของพระพุทธศาสนา⁴ แต่เนื่องจากพระพุทธเจ้ามิได้ทรงตำหนิการ ปฏิบัติตามลัทธิในจารีตอย่างเด็ดขาด เราจึงต้องถือว่าพระศนะของพระพุทธศาสนาที่ปฏิเสธ การฆ่าสัตว์บูชาญูนี้ เป็นการปฏิรูปหรือเป็นการตีความหมายใหม่ไป

ในคัมภีร์พระเวทและอุปนิษัตถ์ถือว่า การบูชาญูเป็นวิธีจำเป็นและเป็นวิธีที่ขาดไม่ได้ สำหรับการที่จะให้ได้บรรลุความสำเร็จ การบูชาญูเกือบทุกอย่างมักจะเกี่ยวข้องกับ การฆ่าสัตว์ทั้งสิ้น ส่วนการบูชาญูแบบชาวพุทธนั้น พระพุทธองค์ไม่ทรงอนุญาตให้มีการฆ่า

¹ อง.จตุกก., 21/39-40/49-50.

² กฎตันตสูตร, ที.สี., 9/194/148.

³ อง.สกุทก., 23/44/43-47.

⁴ สุชีพ ปุญญานภาพ, เรื่องเดิม, หน้า 24.

สัตว์หรือแม่จะทำให้ชีวิตใด ๆ ได้รับความทุกข์เลย พระพุทธศาสนามีไฉนกล่าวเลยว่าการบูชาัญญูไม่มี แค่อีกกล่าวเพียงว่าการปฏิบัติตามจารีตเกี่ยวกับการบูชาัญญูโดยใช้ชีวิตสัตว์เป็นเครื่องบูชาัญญู เป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้องและเป็นอกุศลกรรม การบูชาัญญูเป็นกรรมที่ควรปฏิบัติแต่ไม่ใช่หมายความว่าจะต้องเกี่ยวข้องกับการฆ่าสัตว์ทั้งหลาย ซึ่งทั้งหมดที่กล่าวมาแล้วนี้เองเป็นพระสนะของพระพุทธเจ้าที่มีต่อความคิดเรื่องการบูชาัญญู ซึ่งเราอาจจะถือได้ว่าเป็นการปฏิรูป หรือการตีความหมายใหม่แต่มีไฉนเป็นการปฏิวัติคำสอนดั้งเดิมแต่อย่างไรเลย

ประการที่สาม เป็นคำสอนที่สำคัญมากที่สุดของพระพุทธศาสนา นั่นคือสอนโดยตั้งหลักขึ้นใหม่ ความหมายของคำว่าตั้งหลักขึ้นใหม่นี้ หมายถึงการนำเอาสังฆกรรมใหม่ ๆ เข้ามาใช้หรือเป็นการค้นพบสังฆกรรมใหม่ ๆ นั่นเอง ถ้าหากไม่มีคำสอนประเภทนี้ในพระพุทธศาสนาแล้ว พระพุทธศาสนาก็คงเป็นเพียงแครูปแบบใหม่อันประณีตของศาสนาพราหมณ์ และพระพุทธเจ้าก็คงเป็นเพียงผู้ปฏิรูปเท่านั้นเอง แต่เพราะเหตุผลที่ว่าพระพุทธศาสนามีหลักคำสอนที่เป็นของตัวเอง อย่างโคกเคนและแจมชัคคินั่นเอง พระพุทธศาสนาจึงได้รับการนับถือและยกย่องว่า เป็นศาสนาที่ใหม่มากกว่า 25 ศตวรรษแล้ว และก็ได้รับการยกย่องว่าเป็นศาสนาที่ยิ่งใหญ่ของโลกในปัจจุบันศาสนาหนึ่งด้วย

ตัวอย่างที่ดีที่สุดของลัทธิก็คือ อริยสัจ 4 ที่พระองค์ทรงตรัสไว้ในธรรมจักกัปปวัตถสูตร ณ ป่ามฤคทายวัน กรุงพาราณสี หลักปฏิบัติที่เรียกว่าทางสายกลาง หรือมัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งเป็นหลักคำสอนที่เด่นของพระพุทธศาสนาก็รวมอยู่ในอริยสัจ 4 นี้เอง พระพุทธองค์ทรงประกาศพระองค์เองว่าเป็นสัมมาสัมพุทธะ ก็เพราะเหตุที่ทรงตรัสรู้บังเกิดญาณ 3 ประการขึ้น ญาณทั้ง 3 นี้ จะบังเกิดแก่ผู้เห็นแจ้งในอริยสัจเป็นทอด ๆ ดังนี้ คือ 1. สัจจญาณ คือ ความรู้เกี่ยวกับอริยสัจ 4 2. กิจจญาณ คือ ความรู้เกี่ยวกับหน้าที่บุคคลควรกระทำเกี่ยวกับอริยสัจ 4 และ 3. กตญาณ คือ ความรู้วาทะที่เหล่านั้นตนได้กระทำสำเร็จลงแล้ว เพราะเหตุที่พระองค์ทรงมีญาณเกี่ยวกับอริยสัจ 4 นี้เอง จึงทรงประกาศว่าได้บรรลุการตรัสรู้แล้ว หลักฐานนี้จึงเป็นเครื่องชี้ให้เห็นความจริงเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาได้ว่า หลักคำสอนในเรื่องที่เกี่ยวกับความหลุดพ้นนั้น พระพุทธเจ้ามิได้ทรงสร้างขึ้นมาจากมโนภาพหรือความเพ้อฝันใด ๆ เลย แต่ทว่าเป็นประสบการณ์ที่เกิดจากการปฏิบัติที่พระพุทธองค์ได้ทรงพิสูจน์มาแล้ว และมวลสาวกอื่น ๆ ก็ได้พิสูจน์มาแล้วอีกเช่นกัน

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งเหตุผล และเป็นศาสนาแห่งความพ้นทุกข์ หลักคำสอนใด ๆ ที่มีเหตุผลเป็นพื้นฐาน และเป็นหลักคำสอนที่ถูกทดลองตรงตามความเป็นจริงอันไม่ว่าผู้ใดจะกล่าวไว้ พระพุทธองค์จะไม่ทรงปฏิเสธหลักคำสอนนั้น ๆ เลย ในการสั่งสอนของพระองค์ ๆ จะทรงใช้วิธีการที่เรียกว่ารับเอามาใช้ ปรับปรุง และปฏิบัติ ตามความจำเป็นของแต่ละเหตุการณ์ บางครั้งพระองค์จะยอมรับเอาคำสอนเก่าจากลัทธิในจารีต โดยไม่เปลี่ยนแปลงใด ๆ ถ้าเป็นคำสอนที่สมบูรณ์ดี บางครั้งพระพุทธองค์จะปรับปรุงคำสอนของพระองค์เองให้เหมาะสมกับความเชื่อและการปฏิบัติดั้งเดิม และบางครั้งพระพุทธองค์จะทรงปฏิเสธความคิดและความเชื่อเก่า ๆ อย่างสิ้นเชิง แล้วจะทรงประทานหลักการใหม่ ๆ แทน เหล่านี้เป็นทรรศนะคติของพระพุทธศาสนาที่มีต่อความเชื่อและการปฏิบัติดั้งเดิมที่มีอยู่ในลัทธิในจารีตในสมัยของพระองค์

ง. ทรรศนะของพระพุทธศาสนาที่มีต่อนิครนถ

นิครนถนาฏบุตร เป็นผู้นำของลัทธิคู่แข่งของพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ทรงเรียกลัทธินิครนถว่าเป็นระบบกิริยวาทีน แต่ทรรศนะเกี่ยวกับเรื่องกรรมของนิครนถเท่าที่รู้จักอยู่ในสมัยนั้น ค่อนข้างแตกต่างจากคำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างเห็นได้ชัด ประเด็นของความขัดแย้งเกี่ยวกับเรื่องกรรมระหว่าง 2 ระบบนั้น ปรากฏอย่างแจ่มชัดอยู่ในอุปาลิวาทสูตร มัชฌิมนิกาย¹ ดังต่อไปนี้

ในพระสูตรเล่าว่า วันหนึ่งหลังจากฉันภัตตาหารเช้าแล้ว สาวกนิครนถคนหนึ่งชื่อว่าทิมตปัสสี ได้เขาไปเฝ้าพระพุทธองค์ซึ่งประทับอยู่ ณ ปาวาสีอัมพวัน ใกล้เมืองนาลันทา เมื่อได้กราบถวายบังคมแล้วก็นั่งที่อาสนะตำแหน่งหนึ่ง พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับทิมตปัสสีนิครนถว่า "ดูก่อนทิมตปัสสี ก็นิครนถนาฏบุตรบัญญัติกรรม ในการทำบาปกรรม ในการเป็นไปแห่งบาปกรรมไว้เท่าไร ทิมตปัสสีนิครนถได้ทูลว่า ท่านพระโคตม นิครนถนาฏบุตรจะบัญญัติ

¹ อุปาลิวาทสูตร, ม.ม., 13/62/54.

วกรรม ๆ ดังนี้ เป็นอาจิณหามีได้ ท่านพระโคตม นิครณนาฏบุครบัญญัติว่า (ทัฬหะ ๆ) ดังนี้แล เป็นอาจิณ ฯ”¹

มีหลักฐานอีกหลายแห่งที่แสดงให้เห็นถึงพระศนะของพระพุทธเจ้าต่อนิครณด์แห่งหนึ่ง อยู่ในเทวทหะสูตร ในมัชฌิมนิกาย² แห่งหนึ่งอยู่ในอุฬุทุกขักขันธสูตรมัชฌิมนิกาย³ และยังพบในสังยุตตินิกาย⁴ กับอังคุตตรนิกาย⁵ ด้วย

ในเทวทหะสูตรพระพุทธองค์ตรัสกับภิกษุว่าคำสอนของนิครณด์ถือว่า เวทนาไม่ว่า สุขหรือทุกข์ หรือไม่สุขไม่ทุกข์ เกิดเพราะกรรมเก่า แต่ถากรรมใหม่ไม่ถูกสร้างขึ้นก็จะไม่มีแรงไปทำให้เกิดใหม่ พระพุทธองค์ทรงเล่าให้สาวกฟังว่า ครั้งหนึ่งพระพุทธองค์ได้เข้าไปหานิครณด์เพื่อถามปัญหาว่า เขาเคยรู้ไหมว่าเคยเกิดมาแล้วหรือเปล่า และรู้ไหมว่าในอดีตเขาเคยทำกรรมชั่วมาบ้างหรือเปล่า ปรากฏว่านิครณด์ทั้งหลายไม่ทราบปัญหาคงกล่าวเลย พุทธพจน์มีดังนี้ “ดูก่อนนิครณด์ผู้มีอายุ เทาที่พวกก้นมานี้เป็นอันว่า พวกท่านไม่ทราบว่าเราทั้งหลายได้มีแล้วในก่อน มีไซ้ไม่ไคมีแล้ว ไม่ทราบว่า เราทั้งหลายได้ทำบาปกรรมไว้ในชาติก่อน มีไซ้ไม่ไคมีแล้วไม่ทราบว่า เราทั้งหลายได้ทำบาปกรรมอย่างนั้นบ้าง ๆ . . .”⁶

ในอังคุตตรนิกายพระพุทธองค์ทรงตำหนินิครณด์ว่า เป็นผู้ไม่เหมาะสม 10 อย่าง คือ 1. ขาดศรัทธา 2. ขาดคุณธรรม 3. ไม่มีความละเอียด 4. ถือตัว 5. ไร้ความ

¹ เรื่องเดียวกัน.

² เทวทหะสูตร, ม.อ., 14/1/2.

³ อุฬุทุกขักขันธสูตร, ม.ม., 12/209/143.

⁴ ส.สพ., 18/608/347.

⁵ อุง.ติก., 20/501/197 และ 20/514/248; ดูเพิ่มเติม อุง.ทสก., 24/78/248 ด้วย.

⁶ เทวทหะสูตร, เรื่องเดิม, 14/11/10.

กลัว 6. ไม่ซื่อสัตย์ต่อคนดี 7. บกยของตนเอง 8. เหยียบย่ำผู้อื่น 9. ยึดคิดในมติของ
ตัวเองและ 10. ไร้ใจไม่ได้เพราะเป็นมิจนาทิสฺส 1

พระพุทธองค์ได้ทรงวิจารณ์ครนถ์และสาวกหรือที่เรียกว่านิกณะทั้งหลายไว้มาก
เป็นพิเศษ ทรรศนะของพระพุทธองค์ต่อนิกณะนั้น เมื่อพิจารณาแล้วก็จะเห็นได้ว่าเป็นทรรศนะ
เชิงนิเสธ ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่าพวกนิกณะและสาวก ได้ยึดถือการปฏิบัติแบบทรมาณคน
เป็นวิธีการที่จะนำไปสู่การหลุดพ้น ซึ่งเป็นวิธีปฏิบัติที่พระพุทธองค์ทรงปฏิเสธว่าเป็นสิ่งที่ไร้
ประโยชน์มาตั้งแต่ก่อนการตรัสรู้แล้ว พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสแก่สาวกบ่อย ๆ ว่า พระองค์
เองได้เคยทรงทดลองวิธีการเกี่ยวกับการบำเพ็ญตบะนี้ทุกอย่างมาตั้งแต่ก่อนการตรัสรู้แล้ว
แต่วิธีการต่าง ๆ เหล่านี้ก็ปรากฏว่าไร้ผลโดยสิ้นเชิง ในที่สุดพระพุทธองค์ก็ได้ทรงเลิกดลวิธี
การ เช่นนี้แล้วหันมาปฏิบัติตามทางสายกลาง ในที่สุดก็ทรงตรัสรู้ได้ในเวลาต่อมา จึงทรงกัน
ข้ามจากพวกนิกณะที่ยังยึดมั่นอยู่กับวิธีการที่พระพุทธองค์ทรงปฏิเสธแล้วเหล่านั้น ทั้งหมด
ที่กล่าวมาแล้วนี้ อาจจะเป็นเหตุผลที่แสดงให้เห็นว่า ทำไมพระพุทธเจ้าจึงมีทัศนคติเป็นเชิง
นิเสธต่อพวกนิกณะเหล่านั้น

ทั้งนี้ทั้งนั้นเราจึงอาจสรุปได้ว่า เนื่องจากพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นในท่ามกลาง
ทรรศนะที่ขัดแย้งกันซึ่งกำลังแพร่หลายอยู่ในสมัยนั้น และโดยที่พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มี
ระบบความคิดใหม่ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่พระพุทธศาสนาจะต้องแยกตัวเองให้แตกออกจากลัทธิ
อื่น ๆ อย่างแจ่มชัดโดดเด่น แน่นอนที่ว่าขอวิจารณ์ของพระพุทธองค์ที่มีต่อลัทธิร่วมสมัย ย่อม
แสดงให้เห็นถึงความพยายามประการหนึ่งของพระพุทธองค์ ในการที่จะพัฒนาความโดดเด่น
ใหม่ ๆ ของตัวเองขึ้นมา ในการให้เหตุผลสนับสนุนความถูกต้องของตนเองในฐานะที่เป็นแนว
คิดระบบภิกขุวัฑฒ พระพุทธองค์เองได้แบ่งกับลัทธิขัดแย้ง 2 แบบ คือ ระบบภิกขุวัฑฒ และ
ระบบภิกขุวัฑฒอื่น ๆ ที่ไม่ใช่พุทธศาสนา ไม่ใช่เป็นการยากเลยที่พระพุทธศาสนาจะต้องแยกแยะ
ให้เห็นว่า ตนเองแตกต่างกับระบบภิกขุวัฑฒอย่างไร ทั้งนี้เพราะภิกขุวัฑฒเป็นระบบที่มีแนว

โน้มนำของความคิดที่เชื่อตามธรรมชาติ จึงสามารถจะปฏิเสธอกิริยวาทว่าไม่ถูกต้องไปได้โดย
ไม่ยากนัก แต่ว่าในการปฏิเสธอกิริยวาทอื่น ๆ พระพุทธเจ้าจะต้องใช้เหตุผลที่แจ่มแจ้ง
จริง ๆ ในการพิสูจน์ให้เห็นคุณค่าและความถูกต้องของอกิริยวาทแบบพุทธศาสนาที่สูงส่งกว่า
อกิริยวาทแบบลัทธิอื่น เช่น ลัทธิเชน เป็นต้น เพราะมีฉะนั้นแล้วพระพุทธองค์คงไม่สามารถ
ทำให้ผู้นับถือระบบอื่น ๆ ให้หันมาเชื่อถือพระพุทธศาสนาได้ เพราะฉะนั้นเราจึงอาจกล่าว
ได้ว่า การพยายามของพระพุทธเจ้าที่จะปกป้องอกิริยวาทแบบใหม่ของพระองค์นี้ จึงเป็น
สาเหตุสำคัญอันหนึ่งของการพัฒนาทางความคิดเกี่ยวกับเรื่องกรรมของพระพุทธศาสนา

หลักคำสอนเรื่องกรรมนี้จึงไม่ใช่หลักคำสอนใหม่ที่พระพุทธเจ้าทรงประดิษฐ์ขึ้น
เป็นครั้งแรก เราอาจจะสืบย้อนถอยหลัง เข้าไปถึงความคิดเรื่องกรรมที่อยู่ในทรรศนะแห่ง
ฤๅษีในฤๅษีที่เคียว จากแนวความคิดเบื้องต้นเรื่องกรรมในฤๅษีที่เป็นกฎแห่งกรรม
มูลฐานนี้เอง ที่ได้สืบทอดค้อย ๆ ก่อรูปพัฒนาตัวเองเรื่อย ๆ มา จนกระทั่งถึงสมัยอุปนิษัท
กฎแห่งกรรมจึงได้มีหลักการอย่างมั่นคง แต่ก็มิได้มีการเน้นมากนัก ความยิ่งใหญ่ของ
พระพุทธศาสนาในเรื่องกรรมก็คือ ในคำสอนของพระพุทธองค์ได้ให้เนื้อหาที่ละเอียดและ
สมบูรณ์ จนกระทั่งได้กลายเป็นพื้นฐานของพัฒนาการในสมัยต่อ ๆ มา ในคานคำสอนของ
พระพุทธศาสนานั้นก็สามารถครอบคลุมคำสอนในทางปฏิบัติทั้งหมด ถ้าหากพระพุทธศาสนา
ปราศจากหลักคำสอนเรื่องกรรมแล้ว ระบบคำสอนทั้งหมดก็จะพังครืนลงมาที่เดียว เนื่อง
จากหลักคำสอนเรื่องกรรมนี้มีความสำคัญสำหรับพระพุทธศาสนามาก ฉะนั้นในบทข้างหน้า
ผู้วิจัยจะได้ทำการศึกษาและค้นคว้าในเรื่องกรรมของพระพุทธศาสนาอย่างละเอียดและกว้าง
ขวาง แล้วนำมาตีแผ่ต่อไป

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย